

Dorin Mihai Rânceanu
România parte a ecosistemului european de riscuri

Copyright © Dorin Mihai Rânceanu
Copyright © TRITONIC 2018 pentru ediția prezentă.

Toate drepturile rezervate, inclusiv dreptul de a reproduce fragmente din carte.

TRITONIC

Str. Coacâzelor nr. 5, București
e-mail: editura@tritonice.ro
www.tritonice.ro

Tritonic București apare la poziția 18 în lista cu Edituri de prestigiu recunoscut în domeniul științelor sociale (lista A2) (CNATDCU):
http://www.cnatdcu.ro/wp-content/uploads/2011/11/A2_Panel41.xls

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

RÂNCEANU, DORIN MIHAI

România parte a ecosistemului european de riscuri/Dorin Mihai Rânceanu –

București: Tritonic Books, 2018

Conține bibliografie

ISBN: 978-606-749-377-1

355/359

Coperta: ALEXANDRA BARDAN
Editor: BOGDAN HRIB
Comanda nr. 231/noiembrie 2018
Bun de tipar: noiembrie 2018
Tipărit în România

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

Dorin Mihai Rânceanu

ROMÂNIA PARTE A ECOSISTEMULUI EUROPEAN DE RISCURI

t...
TRITONIC

Cuprins

1. Introducere	7
2. Necesitatea redefinirii conceptului de securitate în actuala dinamică a relațiilor internaționale	10
3. Acțiuni ce au schimbat geopolitica României	24
3.1. Geopolitica României la intersecția geopoliticii Federației Ruse	31
3.2. Geopolitica României sub influența evenimentelor din MENA	44
4. Utilizarea ecosistemului de riscuri în cadrul agresiunii de tip hibrid	48
5. Amenințările specifice ecosistemului de riscuri european	57
5.1. Criminalitate organizată transfrontalieră	58
5.2. Terorism	76
5.3. Amenințări la adresa securității energetice	89
6. Vulnerabilități specifice ecosistemul de riscuri European	99
6.1. Vulnerabilizarea prin utilizarea elementelor comunicării strategice și războiului informațional	99
6.2. Vulnerabilizarea prin utilizarea amenințărilor asimetrice în cadrul atacurilor subversive	113
6.3. Vulnerabilizarea prin exploatarea lacunelor legislative – lawfare	127
7. Concluzii	134
Bibliografie	146
Anexa	156

2. Necesitatea redefinirii conceptului de securitate în actuala dinamică a relațiilor internaționale

Lucrarea de față urmează să demonstreze că interconectarea și complementaritatea amenințărilor și vulnerabilităților asimetrice a dus la crearea unui ecosistem de riscuri utilizat de Rusia în vederea schimbării balanței de putere în zona de est a flancului NATO/UE. Astfel, se va arăta cum a fost pus în practică și cum este întreținută agresiunea de tip hibrid, folosind amenințările asimetrice, și care sunt riscurile pentru România.

Pentru ca România să se poată adapta și să-și crească reziliența în cadrul cooperărilor de securitate este necesar mai întâi să identifice și să conștientizeze aceste amenințări. Astfel, prezentul subcapitol este dedicat analizării interconectării și interdependenței amenințărilor hibride în vederea conștientizării, plecând de la următoarele premise: FR își îndeplinește obiectivul de creștere a puterii afișând un presupus respect pentru convențiile internaționale, și reușind astfel să evite impunerea de sancțiuni internaționale și tragerea la răspundere pentru acțiunile agresive.

În scopul îndeplinirii dezideratelor realiste de creștere a puterii, FR folosește, în zona adiacentă a României, riscurile asimetrice prin intermediul facilitatorilor. Aceștia au capacitatea de a interconecta amenințările și vulnerabilitățile în cadrul unui ecosistem de riscuri și creează posibilitatea negării plauzibile (*eng. plausible deniability*)

la nivelul instituțiilor internaționale. Invocând în același timp principiile liberale de cooperare în cadrul organizațiilor internaționale, utilizarea facilitatorilor face imposibilă punerea în aplicare a unor sancțiuni sau funcționarea efectivă a cooperărilor de securitate.

Elementele de constructivism din teoria relațiilor internaționale completează noul tabloul al relațiilor interstatale schițat de FR prin folosirea complementară a amenințărilor și a războiului informațional atât la nivelul societăților țintă, cât și a părților interesate care ar putea să intervină, urmărind astfel crearea legitimității morale și juridice a acțiunilor. Complementar comunicarea strategică bazată pe războiul informațional, soft power și propaganda creează suportul moral în cadrul societăților europene, în timp ce lawfare-ul legalizează acțiunile ofensive în raport cu normele internaționale.

Secțiunea subsecventă încorporează o analiză a mediului internațional de securitate actual, pornind de la elementele definitorii din teoriile relațiilor internaționale. Aceasta creionează actualele tendințe de manifestare a puterii, evidențiind riscurile asimetrice cu care se confruntă România, partenerii săi, dar și statele competoare sau potențial adverse.

Mediul internațional – realism, liberalism și constructivism

Evaluarea, dintr-o perspectivă teoretică, a raporturilor contemporane dintre actorii sistemului internațional, în contextul evoluțiilor actuale ale mediului de securitate, clamează depășirea abordărilor clasice, fundamentate exclusiv doar pe unul dintre cele trei mari curente ale teoriilor relațiilor internaționale. Acest lucru se datorează faptului că aceștia au fost analizați din perspectiva conflictului clasic și nu din cea a celui hibrid. Complexitatea mediului de securitate poate fi tratată în mod cuprinzător dintr-o perspectivă holistică, bazată pe integrarea complementară a

principiilor liberalismului, realismului și constructivismului, așa cum sunt reflectate în dinamica sferei de securitate.

Prin această secțiune urmărim realizarea unei radiografii a sistemului internațional prezent și a comportamentului FR, ca actor la nivel internațional, privit atât prin prisma obiectivelor declarate cât și a acțiunilor întreprinse, asumate sau negate. Această analiză va evidenția metodele utilizate de state precum FR pentru a-și maximiza puterea (și, deci, securitatea) în timp ce-și păstrează sau afișează o imagine normativă, de conformitate cu imperativele unui sistem internațional liberal prin evitare sau negare plauzibilă. Comportamentul FR la nivel regional este complementar cu tendința strategică promovată de SUA prin președintele Trump, bazată, în principal, pe puterea hard susținută de influență, atractivitatea și puterea soft, a legitimităților și a credibilității modelului democratic. Trump, influențat de ideologia republicană neo-conservatoare câștigătoare în alegeri, promovează un realism la nivel internațional chiar și în formate liberale de securitate prin cooperare.⁸ Acest lucru se remarcă și la nivelul discursului membrilor administrației sale.

În contrapondere cu această ideologie, obiectivele urmărite de către administrația de la Kremlin sunt, de facto, de natură realistă, orientate cu precădere către creșterea relativă a puterii⁹, relevante fiind conflictele teritoriale, disensiunile economice și chiar tacticile subversive ale agresiunii de tip hibrid.

Strategia ofensivă implementată la nivelul statelor europene subliniază că, în urmărirea dezideratelor propuse, FR arborează un comportament în limitele dreptului public internațional și a standardelor acceptate în practica relațiilor internaționale, orice măsură

⁸ promovează „exportul de democrație și intervenția ideologică și profund legitimată a libertăților și drepturilor omului pentru toate statele lumii”.

⁹ Puterea relativă reprezintă diferența de putere dintre două state; Thomas St. Leger Alcock, „*The Relative Power of Nations*”, Williams and Norgate, 1872;

adoptată fiind justificată prin invocarea subiectivă a regulilor sau negată prin comutarea responsabilității asupra unor actori non-statali.

Independent de obiectivele și de jocurile strategice în care este angrenată, FR acționează afișând o imagine publică în concordanță cu normele internaționale, dar fundamentată pe realitățile proprii și pe argumente istorice mai mult sau mai puțin veridice, pe asumarea sau, mai cu seamă, neasumarea unor evoluții nefavorabile. Prin aceste acțiuni, Kremlinul urmărește ca imaginea statului să fie una de conformitate cu principiile liberalismului internațional.

În acest context, pentru asigurarea unui grad adecvat de securitate și pentru a-și putea crește puterea, România trebuie să demonstreze capacitatea de abordare comprehensivă a mediului de securitate regional și internațional. Pentru a înțelege acest nou mediu internațional este necesar a se realiza o analiză a elementelor utilizate în prezent a celor trei perspective teoretice amintite anterior, respectiv realismul, liberalismul și constructivismul.

Obiective de natură realistă – creșterea puterii statului

Prezentarea realismului ne ajută să înțelegem cum se manifestă puterea, securitatea și cum apar amenințările. Din punct de vedere teoretic, realismul reprezintă un mod de gândire rațional ce pornește de la ideea că principalul interes al statelor este supraviețuirea într-un sistem internațional anarhic. Statul caută în permanență menținerea și consolidarea puterii și, implicit, a propriei securități în raport cu alte state, dând astfel naștere dilemei de securitate.¹⁰

¹⁰ Robert Jervis, „*Cooperation Under the Security Dilemma*”, World Politics, Vol. 30, No. 2 (Jan., 1978), pp. 167-214; Dilema de securitate, denumită și modelul spiralat, este un termen folosit în relațiile internaționale și se referă la o situație în care acțiunile unui stat care intenționează să-și sporească securitatea, prin creșterea puterii militare, mărirea arsenalului, sau prin alianțe poate produce o reacție a altor state care să răspundă cu măsuri similare, generând tensiuni crescute care creează astfel conflicte, chiar dacă nici o parte nu urmărește acest lucru.

Preceptele specifice gândirii realiste, precum obținerea supremației militare sau economice de către diferite state, au fost formulate încă din antichitate, Tucidide fiind unul din filosofi care le-a inclus în studiile sale.¹¹ La mai multe secole distanță, Niccolo Machiavelli s-a distanțat de curentele filosofice ale vremii, și a reluat perspectiva gândirii realiste, formulând principii precum: „*acapararea cât mai multor teritorii, menținerea de relații bune cu puterile mici și refuzarea colaborării cu marile puteri, auto-ajutorul este preferabil în locul alianțelor*” etc.¹²

Hans Morgenthau¹³ este cel care pune bazele teoriei tradiționale sau clasice a realismului, bazată pe cele „*sase principii ale realismului politic*”.¹⁴

Kenneth Waltz a îmbinat teoria clasică cu elemente conexe economiei, sociologiei sau filosofiei, dezvoltând un realism bazat pe următoarele reguli: „*interesul național determină acțiunile statului; necesitatea unor politici externe provine din concurența nereglementată dintre state; analizarea acestei necesități poate determina crearea politicilor ce vor servi cel mai bine interesului național; testul definitiv al politicilor adoptate este succesul, prin succes înțelegându-se conservarea și întărirea statului*”.¹⁵

¹¹ (460 – 398 î.Hr.) prin „*Istoria războiului peloponesiac*”;

¹² Niccolo Machiavelli, „*Principele*” (1532), Data republicării 2008, Editura Gramar;

¹³ Hans J. Morgenthau, „*Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*”, New York, 1960, în România, Polirom, 2013;

¹⁴ Hans J. Morgenthau, „*Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*”, (ediția a 3-a), New York, 1960, p. 4-11, (1) acțiunile statelor sunt guvernate de legi obiective izvorâte din natura umană; (2) elementul central al acestora este interesul definit în termeni de putere; (3) interesul este un element obiectiv și universal valabil, dar acesta nu are un înțeles fixat în timp și spațiu; (4) realismul politic recunoaște semnificația morală a actelor statelor; (5) realismul politic nu echivalează aspirațiile de ordin moral ale unui anumit stat cu legi morale universale; (6) sfera politică este autonomă;

¹⁵ Kenneth N. Waltz, „*Theory of International Politics*”, McGraw-Hill, New York, 1979, p. 117;

Gânditori realiști, precum John Mearsheimer, au explicat comportamentul statelor prin imposibilitatea de anticipare a intențiilor altor state, acest grad de incertitudine evidențiind că imperativul asigurării securității se poate atinge prin obținerea unei puteri cât mai mari. „*Cu cât un stat este mai puternic în comparație cu rivalii săi, cu atât este mai puțin probabil ca acesta să fie atacat*”.¹⁶ În contextul în care orice actor internațional, partener sau nu, dorește să-și crească puterea, statele aspiră să valorifice toate oportunitățile apărute pentru a înclina balanța influenței în favoarea sa.

Din aceste considerente, perspectiva realistă este cel mai des uzitată pentru fundamentarea studiilor cu privire la agresiunile statelor și analizarea cauzelor acestora. Teoreticienii consideră că securitatea și nesiguranța sunt principalul motiv și cauza majoră a declanșării conflictului între state. Aplicarea, de către state, a conceptelor specifice teoriei realiste, fundamentată pe principiul echilibrului de putere și pe anumite premise, definite anterior, este considerată responsabilă pentru agresiune și chiar pentru război.¹⁷

Cu toate acestea, războiul, agresiunea sau conflictul în concepțiunea sa actuală, depășește limitele teoretice ale curentului realist, deoarece tehnicile utilizate cuprind și se răsfrâng asupra tuturor planurilor de securitate și angrenează toate instrumentele disponibile pe toate spațiile vizate. În acest context, dezideratele realiste se realizează prin intermediul unor agresiuni, acțiunile rămânând astfel sub pragul de atac clasic ce ar reprezenta concomitent și starea de război. Mai mult, natura raporturilor dintre state este puternic diluată, statutul de partener neexcluzându-l pe cel de stat rival, mai ales în cazul altor dosare politice în care obiectivele sau scopurile nu

¹⁶ John J. Mearsheimer, „*The Tragedy of Great Power Politics*”, W. W. Norton, New York, 2001, p. 35;

¹⁷ Hans J. Morgenthau, „*Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*”, (ediția a 3-a), New York, 1960;

mai sunt comune. Suplimentar, angrenarea actorilor internaționali în procesul de creare a normelor și standardelor internaționale reprezintă o modalitate prin care aceștia pot specula asumarea/nea-sumarea răspunderii, în cazul unui scop ascuns, în timp ce afișează un profund comportament moral și normativ. Aceste aspecte se manifestă cu preponderență prin utilizarea de către state a unor amenințări cu implicarea unor actori non-statali (criminalitate organizată transfrontalieră, terorism, domeniul cibernetic), prin utilizarea resurselor ca instrument geopolitic (amenințări energetice) și prin exploatarea lacunelor legislative (lawfare). Toate acestea sunt prezentate în detaliu în capitole subsecvente.

Școala de gândire a realismului structural sau a neorealismului¹⁸ a oferit o nouă perspectivă cu privire la comportamentul actorilor și a politicilor adoptate de aceștia pe scena internațională, focusată pe importanța amenințărilor ca elemente ce redefinesc ordinea mondială.

Liberalism: prezentarea unei imagini normative – securitate prin cooperare

Analiza liberalismului ajută la înțelegerea nevoii de securitate prin cooperare, adoptarea unor reguli la nivel internațional și tendința unor state de a le evita. Înțelegerea de către România a liberalismului actual de la nivel internațional va facilita implementarea rolului pro-activ în cadrul strategiilor de securitate.

Conform teoriei liberaliste, relațiile dintre state pot fi reglementate prin intermediul rațiunii, astfel încât aceasta să se transforme în norme juridice care să garanteze securitatea.¹⁹ Unul dintre principalele elemente ale teoriei este cel al securității colective, care

¹⁸ Reprezentată de Kenneth Waltz, Robert Gilpin, Robert Keohane;

¹⁹ Stefano Guzzini, „*Realism și relații internaționale*”, Institutul European, Iași, 2000, p.48;

poate fi definit prin angajamentul statelor suverane de a se apăra reciproc în cazul unor agresiuni sau a nerespectării păcii.²⁰

Un alt concept important al liberalismului structural constă în importanța consolidării puterii unui stat. Însă, spre deosebire de școala realistă structurală, concepția liberalistă se axează pe creșterea puterii absolute și nu a celei relative. Astfel, neoliberaliștii nu urmăresc doar creșterea puterii pe plan militar, ci pe toate palierele de securitate, prin oferirea unui rol mai important organizațiilor internaționale și actorilor non-statali²¹.

În viziunea neoliberalistă, existența unei interdependențe între state facilitează cooperarea, bazată pe norme, în vederea realizării unui interes comun. Principalul impediment în funcționarea acestui sistem de relații interdependente derivă din nerespectarea angajamentelor de către unul sau mai mulți membri. Din aceste motive, pentru crearea unui cadru care să faciliteze și să potențeze cooperarea, au fost create instituții și regimuri internaționale care să asigure credibilitatea și a angajamentul ferm al actorilor participanți.²²

În reflectarea acestei concepții, Organizația Națiunilor Unite (ONU) a fost fondată pe principii clare și bine definite, stipulate în Cartă, și constituie, în prezent, expresia liberalismului la nivel concret. În plus față de ONU, de-a lungul timpului au fost operaționalizate o paletă extinsă de cooperări internaționale pe toate palierele securității militare, economice, politice. Sporirea angajamentelor și a interdependențelor la nivel internațional generează nu doar o coordonare mai eficientă a eforturilor individuale

²⁰ Cioculescu, Serban Filip, „*Introducere în teoria relațiilor internaționale*”, Editura Militară, București, 2007, p.34;

²¹ David R. Lea, „*Neoliberalism, the Security State, and the Quantification of Reality*”, Lexington Book, Londra, 2017, p. 157-173;

²² Joseph M. Grieco, „*Cooperation Among Nations: Europe, America, and non-tariff barriers to trade*”, Cornell University Press, Londra, 1990, p.27-51;

ale statelor, ci și o creștere a costurilor asociate unei eventuale ne-respectări a regulilor statuate de comun.

Tocmai din această perspectivă imaginea unui stat are un rol deosebit. Pentru aceasta, comunicarea strategică și/sau războiul informațional sunt utilizate adesea în scopul de a evita asumarea răspunderii, chiar și atunci când regulile liberale ale sistemului internațional sunt încălcate. Utilizarea acestor pârghii are drept efect, însă, vulnerabilizarea pilonilor esențiali ai sistemului liberal, eliminând mecanismele de disuasiune și subminând rolul alianțelor.

Edward Carr a criticat idealismul statelor considerând că practica, politica și interesele sunt mai presus de universul etic creat, de instituțiile internaționale, prin normele elaborate de acestea.²³ Ca urmare, ineficiența organismelor internaționale apare ca o consecință a lipsei unei complementarități între interesele reale ale actorilor internaționali și sistemul legislativ internațional, care aspiră la menținerea ordinii existente. În contextul în care statele membre se focusează pe atingerea unor interese comune formate din elemente individuale, iar consensul asupra elementelor sensibile de politică nu poate fi obținut, punerea în practică a unor norme comune rămâne doar un ideal imposibil de atins.²⁴ În acest sens, se remarcă dezbaterile la nivelul NATO/UE cu privire la gradul de amenințare estică reprezentată de FR versus cea sudică, reprezentată de imigrație și terorism. Pe aceeași coordonată se poate evidenția tendința statelor europene de a promova în cadrul alianțelor intervenția în anumite state fost-coloniale din Africa.

Cu toate că, în esență, obiectivele și retorica instituțiilor nord-atlantice au o natură idealistică, la nivel concret poate fi observată

²³ Stefano Guzzini, „Realism și relații internaționale”, Institutul European, Iași, 2000, p.35;

²⁴ Sean Molloy, „The Hidden History of Realism”, Palgrave Macmillan, New York, 2006, p. 94;

o discrepanță semnificativă între acestea și capacitățile reale ale organizației. Acest tipar poate fi definit de remarca lui Morgenthau despre faptul că doar problemele care se află pe agenda intereselor naționale ale unor state puternice sunt cele care și beneficiază de alocarea de resurse pentru a putea fi soluționate.²⁵

Altfel spus, o gamă largă de probleme, adresate de organizația globală, rămân nesoluționate din pricina lipsei unei convergențe a intereselor naționale ale statelor membre. Potrivit aceluiași autor, statele considerate drept puteri mondiale eclipsează instanțele, punând pe prim plan interesele naționale.²⁶ În acest context România trebuie să urmărească să dezvolte concomitent și relațiile bilaterale cu actori puternici nu doar relații la nivelul sistemelor euro-atlantice.

Neoliberalul Richard Rosencrance susține că dezideratele expansiunii teritoriale au fost înlocuite de comerț, puterea militară nemaifiind singurul factor care asigură prestigiului internațional și puterea statului.²⁷

Pe aceeași coordonată, Hobson consideră că pacea internațională și maximizarea bunăstării globale se poate îndeplini doar printr-o liberalizare completă a comerțului, care va contribui la diminuarea tentației de a adopta un comportamentul neloial în cadrul cooperării.²⁸

Aceste repere cadrează existența unui sistem care funcționează *de facto* pe o bază realistă, în pofida aspirațiilor liberale.

²⁵ Hans J. Morgenthau, „Another ‘Great Debate’: The National Interest of the United States”, The American Political Science Review, Vol. 46, No. 4 (Dec., 1952), p. 961-988;

²⁶ Hans J. Morgenthau, „Another ‘Great Debate’: The National Interest of the United States”, The American Political Science Review, Vol. 46, No. 4 (Dec., 1952), p. 961-988;

²⁷ Richard N. Rosecrance, „The Rise of the Trading State”, 1986;

²⁸ J. A. Hobson, „The Morals of Economic Internationalism”, 1920, p. 14;